

Még egy kör sör és még egy besurranás, és már sötétedik. Előbújik a helyi közönség – hasonló a hasonlóknak örül? Mert ahogy nézem, több köztük a mutáns, mint a szokványos kétlábú. De aztán kint megáll nem egy az utóbbiakból is, olykor egész *gruppok*, hogy a kis galéria nagy üvegportálján át bámulják a performanszainkat – a legtöbbje valóban annyira látványos, hogy némajátékként is megteszi.

Egyszerű Mackó száz színes verzió után szimpla sodronykötélből köt magának végső nyakkendőt, amire aztán akár fel is akaszthatná magát. Kényes Macska piros fonállal varr kis kereszteteket az ujjbegyeire, aztán festékpárnára, majd papírlapra nyomva hagyja ott kiskeresztes ujjlenyomatait. Ősz Farkas térképet rajzol Szíriáról és a térségéről, amire mi egymás után odakörvonalazzuk a kézfejünket, kitért ujjakkal, vagy épp óvón alágörbítve, mintha simogatnánk-védenénk az új háború áldozati földjeit. Majd az egészre rávetíti a riportfilmeket, egyik drámát a másik után a menekültekről, ahogy a határokkal találkoznak.

A Hermelinpár vörös ragasztószalaggal tapasztja magát egy testté, majd kés-villa-tányér elé ülve így eteti-eszi meg a négykezü kreatúra két lénye egymással–egymástól azt az egy szem gyönyörű, érett bácskai paradicsomot. Csak úgy csurog a vére az etető kézen és az etetett száj szélén.

Hosszan küzdenek vele: hatalmas példány az a paradicsom. Hol nőtt ez vajon? Biztosan még a nyári nap heve érlelte, itt valahol, ebben a sebhelyes pusztában, Újvidék körül. Vagy tán arrébb, közelebb a határ menti mocsaras erdőkhöz, ahol most naponta szüretelik az én földemre átszökni próbáló menekülteket. Ahol, mint visszafelé láttuk, százasaival köpi ki a vassárkány és nyelik el a buszelefántok azt a sok-sok-sok kétlábú mutánsjelöltet, akiket a sorsuk lehullásra érlelt a messzi otthoni tövekről, és most senki nem tudja, mire gyűjtik őket a horgosi zsákban.

(2015. szeptember)

Zeke Gyula

TIZENKÉT ZÁRVÁNY

Várákozás

Nem „Trencsén-Szent-Mihályról”, mint a nevezetes Bácska-füzérben a Csáth-alakmás, épp csak Budapestről készülök indulni délre, a határon túlra. Egy másik országba, amelyet egy ideje nem Magyarországnak hívnak, amely azonban az enyém mégis, miként az egész Föld és mind a bolygók a holdjaikkal, hiszen a Nap alatt élem mindennapjaimat. Mesés Péter lesz a sofőröm, az úrvezetőm, mondhatnám, uralkodni ugyan senkin sem akarok, már gyermekkoromban le-lettem a koronámat ámulatomban. Közvetlen úti célunk Csantavér, ott találkozunk a szőke főszerkesztővel és Mártával, s indulunk bemutatni lapjuk, az *EX Symposium* Kuncz Aladár-számát Topolyára. Meséssel ugyan semmiben nem hasonlítunk egymásra, egyvalamiben azonban mégis: sem ő, sem én nem vagyunk képesek tudomásul venni, hogy a terhes teendők ugyanúgy elveszik a maguk idejét életünk óráiból, mint a szesz, a szellem és a szerelem. Másfél órával később indulunk ennél fogva, mint ahogyan eltervez-tük, utunk máris izgalmasnak ígérkezik így.

Köd

A Hungária körútnak e péntek délután is járműszorulása van, ráadásul eszembe jut, hogy otthon felejtettem az alig három hete műtött szemem cseppjét. (Kúszóhártya – késsel, villával.) Péter ugyan ízesen raccsolva káromkodik vezetés közben, és cseppet sem rejti volán mögé érkezésünk pontossága

felőli aggodalmait, e mondatomnál azonban megszeli, s azonnali visszafordulást ajánl. A szemem világa láthatólag fontosabb neki az egész útnál és az irodalomnál. Meg is hatódom kissé a viselkedésén, főként hogy addig nem ihat, ameddig a négykerekűjét éjszakai nyugalomra nem helyezte majd utunk végállomásán, Zentán. Nem fordulunk vissza, ám az izgalmak nem érnek véget az autópálya elején sem, első látszatra indokolatlan sávszűkítés fog vissza bennünket vagy négy kilométeren át. Még nem száll le a sötét, mire Kecskemét körül sűrű ködbe érünk, amely csak tovább sűrűsödik az est beálltával. Bennem gyermeki áhítatot kelt a látvány, mindenestre mesébben látok a műtött szemmemmel, mint Péter az okuláréján át, a határon áterve szegényt ráadásul félelem fogja el a semmiből előbukkanó, kivilágítatlan, s bizonyosan részeg biciklistákkal való találkozástól. Ugyan már, veszem át a szava járását, nem jár erre senki, a Tejútra értünk, látod, és rég magunk mögött hagytuk a Napot.

Pálinkák, pörkölt

Meg is érkezünk Bozsikékhoz szerencsésen, épp időben még ahhoz, hogy Topolyára indulásunk előtt magunk is megvacsorázzunk. Mert Péter szülei, Panni mama és Pista tata ezúttal is úgy fogadnak bennünket, mintha a saját fiaik lennének: öleléssel, pálinkákkal és borjúpörkölttel. Úrvezetőm önzetlen hunyorgással nézi, amint helyette is kocintunk és iszunk, tudja jól, hogy nem aludt még el az ördög. Pista tata kis darabokra tördelte a fiatal borjú bordacsontjait, a szaft íze így olyan gazdag, az állat húsa oly puha, a szétnyomott paprikák ereje pedig oly mélyen lobog, hogy életkedvünk újra fiatal hévvel ég. Az udvar rókabiztos baromfiketrecében ráadásképp négy fehér tollú, raptorszerű pulykát is megtekinthetünk, hatvanötmillió évet pillanthatunk vissza így az időben indulás előtt. A köd hamar elnyeli a szülői házat, a világ opálos, félszáz méter átmérőjű fénycsúszává válik, s puhán siklik velünk Topolya felé a nyirkos úton.

Egy asztalnál

Már kint is ülünk a Juhász Erzsébet Könyvtár különös épülete padlásterének vendégasztalánál öten, mi négyen fönt említettek és Bakos Árpi barátunk, az énekes vándor. Jó újra hallgatni őt, előadói ereje és a hangja éveit múltán csak érnek, mint negyven fölött a nők. A szám szerkesztője, Józsa Márti különös mondattal indít: öten három országban születünk, s ha nem lett volna első világháború, most semmiképp sem ülnénk így együtt ennél az asztalnál. Persze, teszem hozzá, csak hogy ez érvényes nagyjában az egész világra, amely abban az esetben mindenestől más lenne, mint amelyikben élünk. Nem is élnénk talán, hiszen az efféle tömegtraumák oly mértékben rendezik át az egyéni életek sokaságát, hogy a bárki ember megszületését megelőző véletlenek sorozata egészen bizonyosan másképp alakul, mint ahogyan esett. Nem beszélve a halottakról, akiknek nem lehettek többé gyermekeik, és az első nagy világegés – s persze utolsó csatája: a második világháború – egész nemzedékek tömegsírja volt. Szóval akkor nagy valószínűséggel más emberek találkoztak és szerelmesedtek volna össze máskor másokkal, szültek és neveltek volna másokat, számunkra már elképzelhetetlenül más térben és időben, és a sorsfűzerek elképzelhetetlenül más szövedékében. Nem mi élnénk tehát, nem itt és nem így, hanem mások, másként, máshol, akikre mi legfeljebb nyomokban emlékeztetünk. Talán őrzünk is valamit az arcukból, a hangjukból és tekintetükből, e vonások és hangok azonban minden igyekezetünk ellenére azon az estén is láthatatlanok és némák maradtak a Bácskát fekete földig ölelő ködben.

J. E. mosolya

Az épület egyébiránt, ahol vagyunk, mondja kedves házigazdánk, Náray Éva könyvtárigazgató, a helyi ortodox rabbinatek épülete volt egészen addig, amíg 1944. április-májusában a topolyai zsidókat is el nem szállították, majd meg nem ölték Auschwitzban

mind egy szálíg. Négyezer – azaz 4000 – embert, mondja, senki nem jött vissza. R. L. Braham monográfiájában,¹ mivel (Bács)topolya a környék zsidóságának gyűjtőtábora is volt, ötezer emberről ad hírt. A roppant adat hirtelen étellel (azaz: halállal) tölti meg a talányosan gerendázatos padlástérben előadott fönti fejtegetésemet. Kicsit mindjárt el is szégyellem magam, mert miként a saját születésem ellen annak megtörténte előtt, akképpen ez ellen az ötezer helyi halál ellen sem tudok most már semmit tenni egy lemondó visszakérdezésen („Igen? Tényleg?”) túl. Sőt, gondolom magamban, minél több a halál, annál kevésbé teszek bármit is, a szégyen és a szomorúság lelki reakciója szinte fordított arányban áll az elkövetett bűn nagyságával. A halál szó alkalmazása itt magában önfelmentés és csúsztatás, amennyiben egybesimítja a pult melletti összeomlást a tömeggyilkossággal, gondolom még magamban, amint lehajtott fejjel kifelé ballagok a könyvtárból. Ekkor téved a tekintetem a hely névadója, Juhász Erzsébet fiatalkori fotójára, aki – amint megtudtam – ötvenegy éves korában halt bele (orvosi gondatlanság következtében) egy ostoba balesetbe. Gyönyörű nő tekint rám a falról visszafogott, életörömtől áradó mosollyal. Vagy fél percig állok, és nézem megbűvöltem az arcát.

Füstben

Zentára érkezésünk kései óráján végre úrvezetőnk is pohárkát vehetett a kezébe, és hozzáfoghatott a pálinkázásban fölhalmozódott tetemes hátránya ledolgozásához. Öt éve vettem részt először A zEtna Irodalmi Fesztiválján, amelyet idén épp tucátjára rendezett meg Beszédes István barátunk; csendes szervező eleganciája már akkor feltűnt nekem. Ritka, hogy költő, aki az esetek nagy többségében mégiscsak narcisztikus személyiség, ennyi alázatos profizmussal tartson kézben egy efféle (már hagyománnyá erősödött) színes és tartalmas alkalmat, amelyben

a magyar irodalom közös ügye és a számos résztvevő személyes pályaeépítése után legfőbb harmadsoron szolgálja a saját ügyét. Este ráadásul a nap vendégsége nagyvonalú gesztusban részesülhetett, terített asztalok, udvarias pincérek és mindenféle italok vártak bennünket a nagy múltú Kisvendéglőben (az utóbbi két évtizedben: *Ethnogold*), ahol annak idején a zEtna kitörését megelőző szellemi energiák is gyülekeztek, s ahol azután ki-ki törvénysértés nélkül cigarettára – avagy szivarra! – gyűjthetett, amint az normális országokban szokás. Csupa rég nem látott emberrel találkozhatom és beszélgethetek végre alaposan, asztalszomszédom közülük Marko Čudić, irodalmunk művelt és érzékeny fordítója volt, aki a nemrégiben elhunyt Sava Babić valahai tanítványából lassan az utódjává növi ki magát. Azt talán mondanom sem kell, hogy az est végeztével Pista szerény mosollyal intette le szórványos fizetési kísérleteinket. A tudomány mai állása szerint – fénysebességgel közlekedő űrhajónk segítségével – lehetséges ugyan az utazás „előre” az időben, visszafelé azonban semmi körülmények között sem. Nos, örömmel jelenthetem, hogy e visszaút, Magyarországról legalábbis, mégiscsak lehetséges. Mindössze Bácskába kell látogatnunk hozzá.

Időeltolódás

Az efféle irodalmi utak rögzös pályánk valóságos ajándékai. Otthoni időnk, melyet nagyjában ismétlődő munkák és napok tagolnak, ilyenkor kimozdul megszokott rendjéből, és a korhely életmód el sosem feledett ütemébe szédül. Megátalkodott elhatározással ugyan odahaza is be-be nézhet az író – élemedő kora ellenére is – régi életének tereibe és időzónáiba, magam a családalapítás utóbbi három évtizedében egyre ritkábban indulok el, és valahogy már akkor sem a régi hévvel. Ehhez azóta ugyanis – nekem legalább – mindenképp helyváltoztatásra van szükségem, más emberekre, másik városra, másféle szélre és ételekre és italokra.

¹ A magyar Holocaust. Gondolat, Budapest, 1988. II. köt. 63. o.

Ha itthon még megesne, hogy egyszer a déli harangszóra ébrednek, cudar büntudat gyötörne, és úgy érezném, hogy egy könyvvel föltétlen kevesebbet írhatok meg, mint amennyivel tartozom magamnak és mindazoknak, akik figyelnek rám. Azon a zentai szombaton azonban régtől ismerős, ernyedtmámorával indult a másnap. A gyermekkor balladás hívásával szólaltak meg délben a harangok, s én úgy hagytam el enyhe főfájással a kollégiumi ágyat, mint akire komoly és boldog teendők várnak.

Két Hausbrandt

Ebédet reggeliztem a fesztivál helyszínén, a Bolyai Farkas Kollégium vendégek számára épített éttermében, majd a gondolataim a barátaim felé tévedtek, akik – ezt tudtam bizonyosan – éppoly szívesen sörözik át majd velem a délutánt, mint én övelük. Egészségügyi sétába fogtam a műköves udvaron, vártam, míg előkerül a zuhany alól ürvezetőm, s a szeánsz mélyülő hangú karmestere, Beszédes Pista. Nélküle nem találtunk volna el ugyanis Nagy Abonyi Árpai lakására, ahol a szőke főszerkesztő már fél kilenc óta pálinkázott, ahol Márta arcáról az első cigaretták még nem tüntették el az álmok dülását, és ahol a házigazda csilis babot főzött. Dobozos *Jelen pivókkal* fölszerelve érkeztünk, ahogy illik, de a nap sűrű fénye miatt is, amelyet sárga szarvasok hűvös fogatán óhajtottunk elhagyni az alkony sötétjébe tartó utunk során. Magam az esti föllépésre gondolva nem pálinkáztam, főszerkesztőmnek azonban – akiben több civilizáció érett egyé – gondja volt az én adagomra is. Vendéglátónk ráadásul GRAN GAGGIA STYLE gépén két lélekerős Hausbrandt kávé is főzött nekem a söreim mellé, melyekért örökké hálás leszek neki. Írnia sem kellett épp, nemrégiben egy antikváriumban megtalálta ugyanis az Abonyi Árpád: *Bosnyák történetei* című, 1885-ben kiadott novelláskötetet. Bőven volt időnk így ápolni a barátságot, amelyben évek múlnak el anélkül, hogy Európa valamely városában egyáltalában látnánk egymást.

Öt dió

Mivel a kávéimhoz közhelyeken fél diónyi tejszínhabot szoktam kérni – amelyet törzshelyemen, a Bambiban a hölgyek a pulthoz érve mogorónyira magyarosítanak –, szőke főszerkesztőm a legutóbbi kötetemet bemutató esti pódiumbeszélgetést öt darab eltérő nagyságú dió asztalra helyezésével kezdi: mutassam meg végre, melyik dió felezésével áll elő az általam kívánt tejszínhab-mennyiség, mert ő már nem élhet anélkül tovább, hogy ezt meg ne tudná. A legkisebb dió szerencsére feltörés nélkül, önmagában kiadta a kérdéses köbtartalmat, fejtörés nélkül rámutathattam így. Főszerkesztőm hosszú, szőke haja kissé megritkult az utóbbi években, feje azonban nem veszítette el ismerős formáját, magam sem tudom, miért idézi fel bennem azt a kopaszodó elárusítónót, akitől a Nagymező utcai Édességboltban a nyolcvanas években annyi finom kávé kaptam, amelyeket a bolthálózat adottságainak megfelelően állva fogyaszthattam el. A pódiumon ülünk, és előrelátó módon nem kávézunk az eszpresszótörténeti beszélgetés közben, igaz, erre a főszerkesztő nem is szorulna rá, a fél kilenctől fél négyig elfogyasztott kávé hét deci másnapos pálinka ugyanis semmi olyan testi avagy modorbeli elváltozásokat nem okozott a viselkedésében, amelyeket kávéval kellett és lehetett volna helyrehozni. Úgy gondolom, azért iszik csupán, hogy jellegzetes mosolyával és fosszilis nevetésével megajándékozza a környezetét.

Zen

A pódiumbeszélgetés után Dragomán Gyuritól váratlan kérdést kapok: mondjam meg, ha megtehetném, az elmúlt idők általam ismert kávé helyei közül melyik volna az az egyetlen, ahová föltétlen beülnék egy fél napra, és mikor. Meghökken a kérdés, mint öngyilkost a tett utáni pillanat, és a szédült időzuhanásban úgy hat másodperc múlva fogok talajt: Baross kávéház, 1907. És még hozzáteszem, ős-nyolcadikkerületiségem mellett

ennek a Balszélfogó asztaltársaság és benne a fiatal Kosztolányi az oka. Józsa Márta és Dragomán elevenen lüktető beszélgetése zárja a XII. zEtna Irodalmi Fesztivált, majd helyben eszünk, hogy lassan utána felkerekedjünk és egy megfelelő kocsmában hagyjuk magunk mögött a napot. A mostanában újra Zentán élő Ria barátnőnk is csatlakozott hozzánk az elmúlt órákban, narancssárga szélfogó dzsekiben biciklizik mellettünk angyali bizonytalansággal, mint valami utazó diáklány, aki épp most fedezi föl magának a várost. Sötét óráink legmélyén vagyunk, a fényes fenevad a Föld túloldalán alszik, hogy reggel a sárga pofájával ismét ránk vicsorítson majd. Hamarosan látnunk kell, hogy csendes sörözésre és beszélgetésre sehol sem nyílik módunk, az utcák is mozgalmasak, mintha mindenütt fiatal ördögök viháncolnának. Végül a városszéli Zen Café mellett döntünk, ott is csalódnunk kell azonban a név ígéréteiben. Közel hajolva is csak ordító szólóvedékkel vagyunk képesek rövid közlendőinket egymás fülébe juttatni, mellettünk vidor fiúk kő-papír-ollót játszanak, aki veszít, remek pofont ken le a másiknak. Igaz, a sör jó, és kedvünkre füstölhetünk itt is.

Bakórium

Másnap dél körül sörért indulunk még a félfényű élelmiszer-csarnokba, ez a legmegfelelőbb ajándék Pista tataéknak, akik ismét ebéddel várnak bennünket. Még egy utolsó pillantás a most épp üres, máskor eleven piacra és a tűzoltóság mesés szép szecessziós épületére, amely a város meghagyott, múlt század eleji és még régebbi házai mellett oly nagy erővel idézi meg ma is a magasan urbanizált és polgárosult Bácska mindörökre eltűnt, századfordulós világát. Csantavérre érven először Bakos Árpai házához gurulunk, aki még péntek este néhány darab pörköltbe való cseresznyepaprikát ajánlott fel a szőke főszerkesztőnek. Nem leljük otthon, felesége, Erzsí azonban úgy fogad bennünket, mint bármikor kedves vendégeket, akik nem tartoznak bejelenteni jövetelüket. Nem

elég száraz dióleveleket égetnek a gyerekekkel épp a ház mögött, nyolc éves fiúk eleven kölyök, tudom, mit érez, amikor hanyatt belevágja magát az összekotort levélhalomba, a lányuk pedig olyan szép, mint régen a királylányok. Kérünk-e kávét, kérdi Erzsí, igen, hmm, mormogja a főszerkesztő, akivel hosszú éveink nyomán már felesékből is értjük egymást, de nem volna-e egy kevés *Bakórium*. Erzsí térül, majd megjelenik egy félig teli literes üveggel, amelyben denevérszín lé mozdul felénk, amikor megáll vele. Kis pohárkakat is hoz magával, s tölt először, másodszor, majd harmadszor is a Bakóriumból, a férje diópálinkájából nekünk, amely sötét, vigasztaló zenével tölti meg ételt-italt aznap még nem látott testünket.

Jelenés

Friss sajtóértesülés (*Magyar Hírlap*, 1922. augusztus 10. csütörtök, 3. o.) szerint „CSANTAVÉR HATÁRÁBAN MEGNYÍLT A FÖLD. A szerb megszállott területen fekvő Csantavér község határában – mint szabadkai tudósítónk írja – a napokban óriási dübörgés közben hűsölő hosszúságban meghasadt a föld és feneketlen mélység támadt. Az így keletkezett majdnem három méter széles üregből földgáz tört elő. A földhasadás helyén két munkásember dolgozott, akik belezuhantak a mélységbe. Az esetet nyomban jelentették a hatóságoknak, azóta azonban már hetek teltek el, de a belgrádi »tudományos körök« nem érdeklődnek a furcsa természeti jelenség iránt.” Nos, jelenthetem, pótoltuk a belgrádi tudományos körök egykori mulasztását, amennyiben helyszíni szemléink során láthattuk: a föld azóta szerencsésen beforrt, és a két munkás mellé nem nyelte el az egész Csantavért. Elindultunk tehát, gyomrunkban Panni mama és Pista tata húslevesével és bácskai káposztájával, zsebünkben az ajándék pálinkákkal. Már alkonyodott, amikor jó egy óra várakozás után átléptük a határt. Mire Bácskában lehullanak a levelek, gondoltam a sötét autópályán – mert odatúl valahogy gyorsabban potyogtak a fákról, mint idehaza –, már otthon is leszünk.